

Особености на хуманитарните педагогически технологии

Юлия Илчева

Минно-геоложки университет "Св. Иван Рилски", 1700 София

РЕЗЮМЕ: Съвременните технологии в образованието могат да бъдат разгледани като средство, чрез което да бъде реализирана нова образователна парадигма. Тенденцията за тяхното развитие е свързана с хуманизация на образованието – самоактуализация и самореализация на личността. От гледна точка на научната и методична литература е разгледано понятието "технология". Разграничени са двете понятия "образователни технологии" и "технология на обучението". Посочени са принципите за създаване на съвременните технологии в образованието за достигане на ефективни резултати в развитието на личностните качества в процеса на усвояване на знания, умения и навици. Направена е класификация на технологиите – технически, икономически и хуманитарни и подкласификация на хуманитарните. Аргументирана е схемата "концепция – хипотеза – версия – вариант". Разгледани са особеностите на хуманитарните технологии и в частност на педагогическите (предмет, задачи, видове и др.). Разграничени са понятията "технология на обучение" и "методическа система". Приведени са принципите на холандския психолог Карл ван Паперен, които отразяват идеологията и практиката на съвременните хуманитарни педагогически технологии. Необходимостта от разглеждане на хуманитарните и педагогическите технологии се поражда от факта, че те се явяват съставна част от процеса на обучение, а в педагогическата литература няма единно становище за тяхното дефиниране.

SPECIAL FEATURES OF HUMANITARIAN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

ABSTRACT: Recent technologies in the education can be regarded as a means through which a new educational paradigm may be realized. The tendency for their development is connected with the humanization of the education – the self-actualization and the self-realization of the individuality. The notion "technology" has been considered from the point of view of the scientific and methodological literature. The two notions "educational technology" and "technology of education" are distinguished. The principle for creating of the contemporary technologies in the education for achieving effective results in the development of personal qualities in the mastering the knowledge, abilities and habits are pointed out. Technical, economical and humanitarian qualification of the technologies has been made and also a sub-qualification of the humanitarian ones. The scheme "conception – hypothesis – version – variant" has been given proof of. The special features of the humanitarian technologies and in particular of the pedagogical ones (subjects, tasks, types and others) have been considered. The notions "technology of education" and "methodological system" are discriminated. The principles of the Dutch psychologist Karl van Pareren reflecting the ideology and the experience of the contemporary humanitarian pedagogical technologies are given. The necessity of discussion of the humanitarian pedagogical technologies originates in the fact they are essential part of the educational process and into pedagogical literature there is no unified standpoint for their definition.

Една от задачите на съвременната дидактика е теоретическото обосноваване и практическото приложение на нови по-ефективни образователни технологии. Необходимостта от тяхното въвеждане се обуславя от обстоятелството, че те могат да бъдат разгледани като средство, чрез което да се реализира нова образователна парадигма, свързана с хуманизация на образованието – самоактуализация и самореализация на личността.

Думата технология има гръцки произход и означава учение за изкуството. В научната и методична литература съществуват различни вариантни определения: "наука на промишленото изкуство" (Костова, 1998); "технически метод за достигане на практически цели"; "съвкупност от способности, използвани за получаване на предмети, необходими за съществуването на човек"; "средства, използвани за моделиране на поведението на човек" (Чупрасова, 2000) и др.

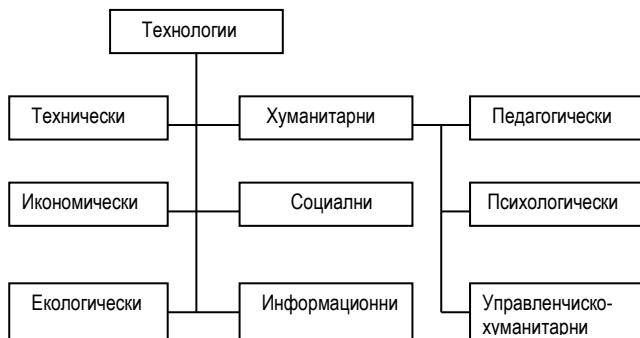
Необходимо е всяка технология да се разглежда двустранно, от една страна – възможните способности на действия, а от друга – как личността участва в тези действия. Важни характерни особености на технологията са: предварителна обмисленост за постигане на определена цел в конкретен вид продукция; единство на опит, знания и умения от различни области; изследване, иновиране, изработване и оценяване, както и свобода на възгледите и предпочитанията. В процесуален смисъл

технологията отговаря на въпроса: "Как да се направи (от какво и с какви средства)?"

Според В. Чупрасова всички технологии могат да се класифицират в три основни групи: технически, икономически и хуманитарни. Хуманитарните технологии от своя страна се разделят на: управленческо-хуманитарни, психологически и педагогически (Чупрасова, 2000).

Класификация на технологиите

Идеята за технологизация на педагогическия процес не е нова за педагогическата теория и практика. Тя се явява естествено следствие от закона за технологизация на науките и алтернативния по стойност закон за сциентификация на технологиите. Технологиите на обучение вече се разглеждат като интегрална прагматична и интелектуална област на премахване на разликите между науката и практиката в учебните заведения. Образователните технологии представляват система от дейностите на педагога и на учащите се в образователния процес, построена на конкретна идея в съответствие с определени принципи на организация и взаимосвързани цели, съдържание и методи.

В медиите по естествен път навлизат термини като "образователни технологии" и "педагогически технологии" (в частност "технологии на /или за/ обучение"), въведени от американски автори във връзка с развитието на програмираното обучение.

В средата на 60-те години съдържанието на понятието "педагогическа технология" е подложено на широко обсъждане на множество международни конференции. Обособени са две направления, относно тълкуването му. Представителите на едното отстояват необходимостта от използване на технически средства и средства на програмираното обучение (technology in education), т.е. "технически средства в обучението", наречени още "дидактически медии", т.е. средства, носещи образователна информация. Представителите на другото направление акцентират върху възможността да се повиши ефективността на организация на учебния процес (technology of education) и преодоляване на асинхронността между педагогическите идеи и стремителното развитие на техниката, т.е. "технология на учебния процес".

В началото на 70-те години в САЩ, Англия, Испания и Япония започва да се издава специализирана литература по въпросите на педагогическите технологии. Във Великобритания и САЩ започват да функционират национални съвети по педагогическите технологии, изграждат се специализирани учреждения. През 1973 г. в Унгария се сформира Държавен център за технологии на обучението, чиято основна задача (съгласувана с ЮНЕСКО и Програмата за развитие на ООН) е изготвяне на нови съвременни материали по технология на обучението и създаване на система за подготовка на специалисти, и развитие на необходими научни изследвания.

Въпреки дългогодишната работа на редица учени в областта на педагогическите технологии и днес все още няма единно становище по такива ключови въпроси, отнасящи се до същността, особеностите, структурата и др. Съществуват над 300 определения за педагогически технологии. И въпреки различията им нюанс, идеята за тях е свързана с внедряването на иновациите на науката и техниката в различни области на теоретическата и практическата дейност, както и с теорията на психодидактиката, социалната психология, кибернетиката, управлението и мениджмънта.

Терминът "образователни технологии" е по-общ от "технологии на обучение", тъй като включва и възпитателен компонент, свързан с формиране и развитие

на личностните качества на обучаемите. За постигане на ефективни резултати е необходимо всяка технология в образованието да бъде изградена в съответствие с определени принципи. Според В. Чупрасова те са: "цялостност, представляващ дидактическа система; възпроизводимост в конкретна педагогическа среда за постигане на поставените цели; нелинейност на педагогическите структури и приоритетности на факторите, влияещи на механизмите на самореализация на съответните педагогически системи; адаптация на процеса на обучение към личността на учащия се и неговите познавателни способности и потенциална излишност на учебната информация, създаващ оптимални условия за формиране на обобщени знания" (Чупрасова, 2000). Според М. Чошанов принципите са три: "диагностично целеобразуване и резултативност, предполагащи гарантирано достигане на целите и ефективност на процеса на обучение; икономичност по отношение на учебното време и коректируемост, т.е. възможност за оперативна обратна връзка" (Чупрасова, 2000).

Разработката на всяка технология се нуждае от огромен обем информация, и за да бъдат сведени до минимум евентуално допуснатите грешки е необходимо многократно логическо осмисляне по схемата "концепция – хипотеза – версия – вариант".

Най-високото ниво в йерархията на технологиите в образованието заемат педагогическите технологии. В. Монахов разглежда педагогическите технологии като "обмислен във всички детайли модел на съвместна педагогическа дейност на проектиране, организация и провеждане на учебния процес с безусловно обезпечени условия" (Монахов, 1995). Аналогична е и дефиницията на М. Кларин със завършващата конкретизацията: "за достигане на педагогическите цели" (Кларин, 1996). Н. Щуркова представя педагогическата технология като "сума и система от научно-обосновани прийоми и методи на педагогическо възпитателно въздействие на човек или група хора" (Щуркова, 1993).

Съществуването на различни определения за педагогическите технологии доказва, че няма общоприето такова. И ако педагогическият процес се разглежда като съвкупност от последователни действия на обучаващ и обучаем (възпитател и възпитаник) с цел образование, развитие и формиране на личността на последния като се акцентира на това, че всяко действие предполага не само отговор на въпрос "Какво", но и "Как най-ефективно", то напълно логично е под педагогическа технология да се разбира организацията на педагогическия процес в съответствие с конкретна теоретическа парадигма. Въпросът: "Как да се учи резултативно?" е въпросът, който не само определя педагогическата технология, но и съвсем ясно я разграничава от методическата система, която от своя страна отговаря на въпросите: "Какво да се учи?", "Защо да се учи?" и "Как да се учи?". Изводът, който може да бъде направен е, че педагогическата технология се явява процесуална част на дидактическата или методическата система.

Не съществува единно мнение не само за същността, но и за структурата на педагогическите технологии. Различните автори разглеждат дадения проблем от различни гледни точки. Според Г. Селевко в структурата на

педагогическите технологии влизат три компонента: "концептуална основа, съдържателна част (цели на обучението – общи и конкретни, съдържание на учебния материал) и процесуална част или технологическия процес – организация на учебния процес, методи и форми на учебна дейност на обучаемия, методи и форми на работа на обучаващия, диагностика на учебния процес" (Селевко, 1998). В основата на това определение стои факта, че педагогическата технология в максимална степен е свързана с учебния процес.

В. Сластьонин разглежда също три компонента, но акцентира на това, че за успешното протичане на педагогическия процес е необходимо неговото правилно конструиране, включващо анализ, диагностика, прогнозиране и разработване на проект на действия. В такъв вид трите компонента са: "аналитическа дейност, завършваща с постановка на диагнозата, прогностична и проективна творческа мислителна дейност и анализ, прогноза, проект – "неразривна" триада при решаването на каквато и да е педагогическа задача" (Сластьонин, 1997). В практическата педагогика "педагогическа диагноза" означава оценка на общото състояние на педагогическия процес или неговите отделни компоненти в самия процес на обучение.

В качеството на основни компоненти на педагогическите технологии във висшето училище Т. Стефановска разграничава четири компонента: "целева постановка, съдържателен компонент, собствено-технологически (организационен) компонент и експертно-оценъчен компонент" (Стефановска, 2000). Този вид структура се базира на следните водещи идеи: интеграция на педагогическите дисциплини, интензификация на процеса на обучение чрез използване на мнемосхеми, диагностична основа и съдържание на учебните дисциплини и детерминирана взаимовръзка на обективни и субективни условия.

Различните дефиниции за педагогическата технология показват колко многостранна като явление може да бъде тя. Но независимо от това, тя притежава единна същност със следните особености:

- предварително планиран учебно-възпитателен процес с последваща реализация, сравнима с еталон;
- конкретна методологическа позиция на обучаващия, отразяваща неговите способности и умения;
- проектиране на учебно-познавателната дейност, т.е. определяне на структурата и съдържанието на дейностите на самия учащ се;
- формулиране на диагностични цели, т.е. цели чрез резултати;
- възпроизводимост на педагогическите резултати;
- използване на съвременни учебни средства, притежаващи голям заряд по отношение на мотивацията, ангажирането на различните анализатори, естетически качества, възможности за трансфер и най-различни иновации;
- възможност за обективна количествена оценка на резултатите.

Педагогическите технологии в частност могат да бъдат разгледани като технологии на (или за) обучение. Дори за тях като частен случай в педагогическата литература отново няма единно становище за дефинирането им. Един

от водещите специалисти в тази област Ф. Янушкевич определя кратко, но оптимално технологията на обучение като "система от указания, които в процеса на използване на съвременни методи и средства на обучение са длъжни да осигурят подготовката на специалиста за възможно най-кратък срок при оптимално изразходване на сили и средства" (Янушкевич, 1986).

Унгарския учен-педагог Ласло Салаи от своя страна определя технологията на обучение като обобщаващо понятие, което включва "анализ на целите, планиране, научна организация на учебно-възпитателния процес, набор от методи, средства и материали, съответстващи на целите и съдържанието за повишаване на ефективността на обучение" (ЮНЕСКО, 1986). Определението на Н. Маслова е още по-разширено. Тя вижда технологиите на обучение като "система, включваща в себе си концепция на образованието, цел на образованието, методика, обучаващ, обучаем, администрации, сгради, учебници и учебни пособия, програми, технически средства на обучение, финансиране" (Маслова, 2001).

За да бъде коректна една дефиниция, би трябвало тя да съдържа центрирано непротиворечиви дефиниенси, които с течение на времето да се обогатяват и развиват. Например П. Радев през 1986 г. определя технологията на обучение като "единство на принципи, методи и средства за обучение с водещ елемент методите" и десет години по-късно го разширява с "кодифициран и възпроизводим начин за системно приложение на дидактически и методически знания и умения за достигане на образователни и развиващи практически значими цели" и "съвкупност от прийоми и методи, които се базират на емпиричен опит и теоретични закони на обучението" (Радев, 1996).

В редица съществуващи определения за същността на технологиите на обучение не се разглежда възможното разделяне на процеса на процедури и операции, а това е важен признак, който трябва да бъде отчетен. За да може една дейност, да се нарече технология, трябва да може съзнателно и планомерно да се раздели на елементи, реализиреми в определена последователност. Поради тази причина технологията на обучение трябва да се разглежда като определен способ за осъществяване на педагогически дейности за достигане на образователни цели. Не трябва да се пренебрегва същността на този способ, която се състои в рационалното разделяне на дейностите на процедури и етапи с последваща координация и синхронизация, както и факта, че това разделение се осъществява предварително, съзнателно и планомерно на основата и използването на научни знания.

Според холандския психолог Карл ван Паререн принципите на съвременните педагогически технологии са: "1. да предизвикват у учащите се устойчива мотивация за учебна работа; 2. да се учи диалогично, т.е. в сътрудничество; 3. да се учи диагностично, т.е. необходимо е постоянно наблюдение над учебната работа на учащите се, да се поправят и поддържат в случай на необходимост; 4. да се раздели съдържанието на образованието на подходящи учебни единици и задачи като този подход трябва да бъде вариативен за различните категории учащи се, за да осигури възможно пълно ориентировъчната основа за разнородните

категории учащи се и за преформиране структурата на тяхната учебна мотивация (или познавателен интерес); 5. да осигури учебното съдържание на различни нива (материални, перцептивни и умствени); 6. да се обучава в съответстващ темп, използвайки подходящи средства или методи; 7. да се обучават и подпомагат учащите се на нивото на техните фактически способности, а не на нивото на външните характеристики на отговора на учащия се при изпълнение на учебна задача; 8. способност за самооценяване (чувство на компетентност) В този контекст Карл ван Паререн предлага приетата система за оценки да се допълни с набор от критерии за оценяване, разработен съвместно от обучаеми и обучаващи; 9. осигурява набор от задания за група, преди учащите се да започнат да работят самостоятелно. Съдействието е необходимо, за да се избегне "ригидността" на действия, реч и мисли; 10. стимулиране инициативата и творчеството на учащите се за това те да овладеят предметното съдържание много дълбоко в сравнение с традиционната методика; 11. способства за действително формиране на субективност, която се изразява в положителното отношение на учащите се към учебните предмети и в особеностите на самоопределение, самоотговорност, самостоятелност по отношение на познавателните действия; 12. осигуряване на условия за работен климат, водещи към формиране на социално интегрална личност на учащия се" (Чупрасова, 2000).

Полските дидактици Ф. Янушкевич и Ч. Купишевич предлагат подобни принципи, които приемат и доста наши специалисти в тази област. Цитираните принципи имат приложна насоченост предимно към средното образование. По-универсални се явяват дефинираните от Г. Селевко, а именно:

* "Концептуалност – необходима е опора на определена концепция, включваща философско, психологическо, дидактическо и социално-педагогическо обосноваване на достигането на определените цели.

* Системност – педагогическата технология трябва да притежава всички признаци на система: логика на процеса, взаимовръзка на всички части, цялостност.

* Управляемост – представлява възможност за диагностично целеобразуване, планиране, проектиране на процеса на обучение, поэтапна диагностика, вариране на средствата и методите с цел корекция на резултатите.

* Ефективност – съвременните педагогически технологии съществуват в конкурентни условия и са длъжни да бъдат ефективни и оптимални по използване, да гарантират достигане на определения стандарт на обучение.

* Възпроизводимост – възможност за прилагане на педагогическите технологии (повторения, възпроизвеждания) в други еднотипни образователни учреждения от други субекти" (Селевко Г., 1998).

Безспорно преосмислянето на чуждия технологичен опит и интегрирането му с нашите достижения е възможно най-верния път за осъществяване на репродуктивно обучение, а оттам и ползотворно влияние на творческо-изследователския характер на обучението и неговата процесуална форма. Все още много въпроси в областта на педагогическите технологии очакват разрешение, но най-общо по-важните от тях са: подробно изучаване на цялостния наш и международен опит в тази област; уточнение, конкретизиране и разграничаване на употребяваните термини, умения за формулиране и детайлизиране на цели, употреба на различни методи на обучение, използване на различни диагностични методи и използване на нови информационни и дидактически медии. Отговорът на тези въпроси ще бъде максимално конструктивен и положителен, от гледна точка на факта, че педагогическите технологии се явяват съставна част на процеса на обучение, а той трябва да отговаря на всички изисквания, отправени към съвременното образование.

Литература

- Кларин М., 1996, Технология обучения: идеал и реальность. Рига, 118 с.
Костова Здр., 1998, Как да учим успешно? Иновации в обучението. С., 8 с.
Маслова Н., 2001, Ноосферное образование. М., 230 с.
Монахов В., 1995, Технологические основы проектирования и конструирования учебного процесса. Волгоград, 146 с.
Радев Пл., 1996, Дидактика. С., 252 с.
Селевко Г., 1998, Современные образовательные технологии. М., 286 с.
Сластьонин В., 1997, Педагогика. М., 5 с.
Стефановская Г., 2000, Технология обучения педагогике в ВУЗе. М., 220 с.
Чупрасова В., 2000, Современные технологии в образовании. Владивосток, 4, 11 с.
ЮНЕСКО, 1986. Глоссарий терминов по технологии образования. Париж.
Янушкевич Ф., 1986, Технология обучения в системе высшей образования. М., 211 с..